

burada adını bu kabilenin Hırvat denilen sipahilerinden alan Hırvatia (Hırvatistan) Devleti kuruldu. Sırp hâkimiyetinden sonra 1420'de Venedik topraklarına dahil edildi ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı-Venedik ve Avusturya mücadelelerine sahne oldu.

Osmanlılar'ın bölgeye ilk akınları 1372'de gerçekleşti. Daha sonra 1474'te Mihaloğlu Ali Bey 15.000 kişilik bir kuvvetle Dalmaçya ve Karniol'a akınlarda bulunarak bazı kaleleri ele geçirdi. 1479'daki Osmanlı-Venedik barışı ile Akçahisar (Kroya) ve İşkodra'nın teslimi karşılığında Dalmaçya'dan ele geçirilen yerler Venedik'e iade edildi. 1497'de ise Osmanlı akıncı kuvvetleri Dalmaçya'da Zadine ve Zağra taraflarına akınlar yaparak Venedik'in Friuli eyaletine kadar ilerlediler. Osmanlılar özellikle XVI. yüzyılın ilk yarısında Bosna sancak beylerinin faaliyetleri sonucu Dalmaçya'nın iç kesimlerine hâkim oldular, ayrıca Adriyatik sahilini ve adaları zaman zaman ellerinde tuttular. 1527-1528'deki akınlarda, bazı kaleler alındığı gibi 1537'de Klis Kalesi'nin fethinden sonra Dalmaçya sınırında yeni bir sancak tesis edildi. 1538'de Dalmaçya'da taarruza geçen Venedikliler, Osmanlı hâkimiyeti altındaki Ostrovitz, Obrovaz ve Scardona kasabalarını almışlar buna karşılık Osmanlı kuvvetleri de Nadin, Doubicza ve diğer bazı kaleleri ele geçirmişlerdi. Dalmaçya'nın güneyinde Castelnovo Kalesi ise aynı yıl Andrea Doria tarafından zaptedilmiş, ancak bir yıl sonra Barbaros Hayreddin Paşa ve Bosna Beyi Gazi Hüsrev Bey'in gayretiyle geri alınmıştı. 1540'taki Osmanlı-Venedik antlaşması ile Venedikliler Dalmaçya'daki Nadin ve Urana kalelerini Osmanlılar'a bırakmışlardı. Dalmaçya kesiminde yoğunlaşan Osmanlı-Venedik ve Avusturya mücadeleleri XVII.

yüzyılda da sürdü. 1684'te Venedikliler Dalmaçya cephesinde pek çok kaleyi zaptettiler ve son olarak da 1686'da Castelnovo'yu aldılar. 1699 Karlofça ve ardından 1718 Pasarofça antlaşmaları Osmanlılar'ın Dalmaçya'daki hâkimiyetlerinin sonu oldu ve Osmanlı hâkimiyetindeki yerler Venedik'e terkedildi.

Dalmaçya'daki Venedik hâkimiyeti 1737'ye kadar sürdü. Bu tarihte Venedik Campo Formio Antlaşması'yla Avusturya'ya bırakılınca Dalmaçya da onların idaresi altına girdi. 1805'teki Fransız hâkimiyetinin ardından 1814'te yeniden Avusturya tarafından alındı. I. Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılınca 1920'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na bağlandı, daha sonra da Yugoslavya'nın bir parçası haline geldi. Bugün Hırvatistan Cumhuriyeti içinde kalan ve aynı zamanda turistik bir bölge olan Dalmaçya'nın en önemli şehirleri arasında Sadar, Split, Sibernik, Trogir, Dubrovnik ve Kotor sayılabilir.

Osmanlılar zamanında bazıları önemli idarî görevlere kadar yükselmiş Dalmaçya asıllı devlet adamlarına rastlanmaktadır. Bunlar arasında II. Bayezid devri vezirlerinden Koca Dâvud Paşa, Kanûnî devri vezîrâzamlarından Semiz Ali Paşa ve Sultan İbrâhim döneminde Girit serdârı tayin edilen Yûsuf Paşa sayılabilir. Dalmaçya'daki bazı şehirler Osmanlı kültürünün izlerini taşırlar. Bugüne ulaşmış pek fazla tarihî eser bulunmamakla birlikte Nova, Novateyn, Maslovine, Kotor gibi şehirlerde Osmanlı dönemine ait bazı eserlerin bulunduğu tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârîh*, II, 87; Hammer (Atâ Bey), V, 54; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 120, 124, 211-212, 323, 379, 459; III, 217, 327, 419, 477-478, 585 vd.; Danişmend, *Kronoloji*, II, 46, 53-54, 331, 336, 342, 400; *İstoriya Naroda Jugoslaviye*, Beograd 1953-1960, I-II; TA, XIII, 225-226; "Dalmaçya", *ML*, III, 357; A. Popovic, "Dalmatia", *El² Suppl.* (İng.), s. 183-188; *Popularna Enciklopedija*, Beograd 1976, s. 220-221; *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 167.

SKENDER RIZAJ

DALTABAN MUSTAFA PAŞA

(ö. 1114/1703)

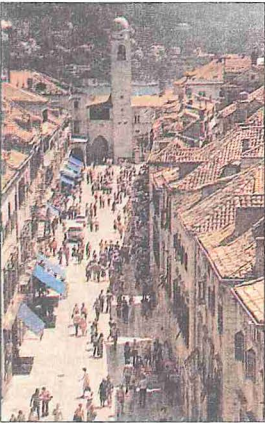
Osmanlı sadrazamı.

XVII. yüzyıl ortalarında Manastır'da doğdu. Genç yaşta Sadrazam Kara İbrâhim Paşa'ya intisap etti. Daha sonra sırasıyla kapıcılar kethüdâlığı, kapıcıbaşı-

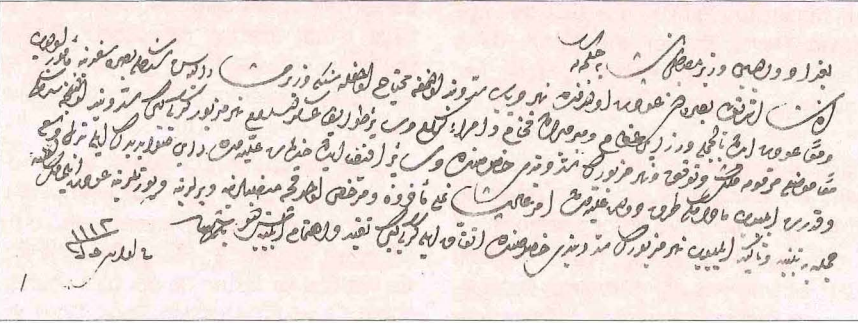
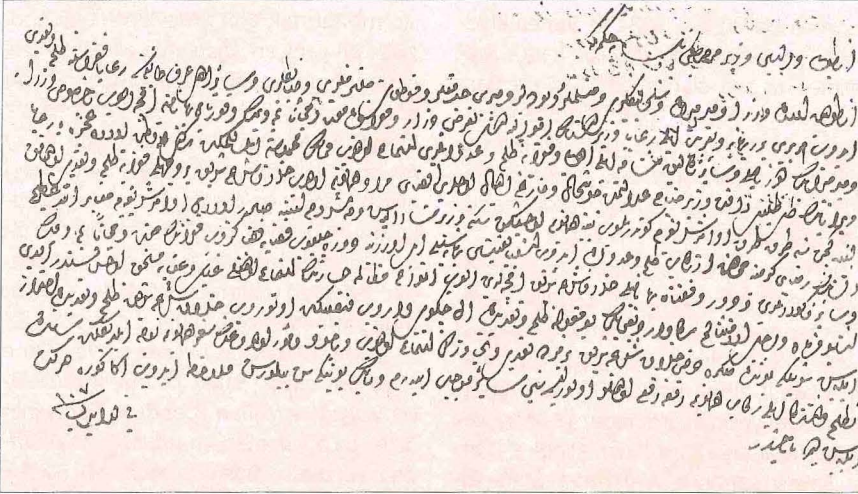
lık, mîrâhurluk gibi görevlerde bulundu. 1691'de yeniçeri ağalığına, ertesi yıl Babadağı muhafızlığına tayin edildi, adı bu görevi sırasında bazı suistimallere de karıştı. II. Mustafa'nın 1696'daki ikinci Avusturya seferine Anadolu beylerbeyi olarak katıldı ve başarılı hizmetlerde bulundu. Aynı yıl Diyarbakir beylerbeyi oldu. Bu görevi sırasında halkın kendisinden şikâyeti üzerine Sofya'da yapılan muhakemede suçlu bulundu; haksız yere aldığı malları geri vermeye ve ölümüne mahkûm edildi. Fakat devrin şeyhülislâmı Seyyid Feyzullah Efendi ve padişahın öteki bazı yakınlarının aracılığı ile ölümünden kurtuldu; Bosna sınırındaki Poçitel Kalesi'ne sürüldü. Daha sonra Bosna halkının isteği üzerine affedilerek Bosna valiliği ve seraskerliğine getirildi (1697). Bu görevi sırasındaki askerî başarıları şöhretini daha da arttırdı.

1699 yılı başlarında Rakka beylerbeyiliğine tayin edildi ve o bölgedeki halkı eşkiya tasallutundan kurtarmak, bazı aşiretleri iskân etmekle görevlendirildi. Bu vazifesi sırasında da adı bazı yolsuzluklara karışan Mustafa Paşa 1700 yılında Bağdat valiliğine getirildi. Osmanlılar'ın yıllardır Batı'da Avusturya, Rusya ve Venedik'le savaş halinde olmasından dolayı o sırada Halep ve Şam dolayları Urban şeyhlerinin isyanları yüzünden büyük bir kargaşa içindeydi. Basra ise birkaç yıl önce İran'ın eline geçmişti. Uhdesine Basra seraskerliği de verilen Mustafa Paşa işgal altındaki yerleri geri almak ve o bölgede asayiş sağlamaya görevlendirildi. 1701 yılında Kurna ve Basra'yı kurtardı, aynı yıl Fırat nehrinin mecrasını tanzim etmekle görevlendirildi. Rûmâhiye kasabası civarında oluşan ve Diyâb adıyla anılan kolu bölgede su baskınlarına, bataklıklara ve kuraklığa yol açan Fırat'ın mecrasını düzeltme çalışmaları iki buçuk aydan fazla sürdü; fakat baharın gelmesiyle fazla başarı sağlanamadı.

Mustafa Paşa daha sonra ikinci defa Anadolu beylerbeyiliğine tayin edildi, çok geçmeden de Amcazâde Hüseyin Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirildi (27 Eylül 1702). Sadrazamlık dönemi çeşitli saray entrikalarına sahne olduğundan pek parlak ve başarılı geçmedi. Çevresine karşı sert tutumu, Yeniçeri Ocağı'nı tahrik edici davranışları, Karlofça Antlaşması'nın açık maddelerine rağmen el altından savaş hazırlıklarına başlaması, bunun için Kırım hanını teşviki, bir Tatar

Dalmaçya'da
Dubrovnik'ten
bir görünüş -
Hırvatistan

Daltaban Mustafa Paşa'ya gönderilen iki hüküm-i hümayun süreti (BA, MD, nr. 108, s. 87; nr. 111, s. 531)

fitnesine sebep olması ve adının rüşvet olaylarına karışması saraydaki düşmanlarını harekete geçirdi. Sonunda Râmi Mehmed Paşa ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin kurduğu bir planla II. Mustafa tarafından görevinden alındı ve 10 Ramazan 1114 (28 Ocak 1703) günü katledildi. Ölümüne "saâdetü'l-mahşer" sözüyle tarih düşürülmüştür.

Tebdîl-i kıyâfetle şehir içinde yaya gezmesi ve hızlı hareketinden dolayı "Daltaban" lakabıyla anılan Mustafa Paşa (Kantemir, III, 467; Anonim Târih, vr. 205^a) kısa sadrazamlığı sırasında Dîvân-ı Hümayun toplantılarını bir esasa bağlamış, vezirlerin divana mücevveze^a yerine kal-lâvî^a ile gelmelerini sağlamış, halkın ve kadınların kılık kıyafetlerini düzene sokmaya çalışmış, ülke dışına ateşli silâh malzemesi satılmasını yasaklamıştır. İstanbul'un Koska semtinde bir çeşmesi vardır. Yine orada bir sokak bugün Daltaban Yokuşu adıyla anılmaktadır. Konuşma hatalarından dolayı halefi Râmi Mehmed Paşa'nın onun hakkında İstîlâ-hât-ı Daltabaniyye adlı bir risâle yazdığı nakledilirse de (Sicill-i Osmânî, IV,

412) bu eserin hiçbir yerde nüshasına rastlanamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, MD, nr. 105, s. 28, 78; nr. 106, s. 295; nr. 108, s. 87, 121, 176, 193, 213, 397, 402; nr. 110, s. 79, 485, 487; nr. 111, s. 23, 180, 241, 531, 630; Târîh-i Seferü'l-Basra, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2063/3; İcmâl-i Sefer-i Nehr-i Ziyâb, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 4935; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekâyî'ât (Olayların Özü), 1656-1684 (thz. Abdülkadir Özcan, doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak., Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3276, s. 586, 784, 809-810, 827, 847-848, 944, 970; Silâhdar, Nusretname, Manisa İl Halk Ktp., Çanşığır, nr. 723, vr. 61^a vd., 176^{a-b}, 207^b, 210^{a-b}, 217^b vd.; Nazmizâde Murtazâ Efendi, Gülşen-i Hulefâ, İstanbul 1143, vr. 117^a vd.; Hâdikatü'l-vüzerâ, s. 126; Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 286, 340, 467, 468, 469-474, 481-482; Anonim Târih, Berlin Devlet Ktp., Hs. 216, vr. 166^b-167^a, 185^a, 197^b, 205^a-207^a; Râşid, Târih, II, 176, 376, 423, 435, 558-559, 564-565, 571-574; Ayvansarayî, Vefeyât-ı Selâtin, s. 72; Hammer, HEO, XIII, 11, 13, 76, 92, 81-82; Sicill-i Osmânî, IV, 412; Abdülkadir Özcan, "Daltaban Mustafa Paşa", TED, sy. 13 (1987), s. 299-334; Erdem Yücel, "Daltaban Çeşmesi", İst.A, VIII, 42-46.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

DAMAD

Osmanlılar'da padişah soyundan
kız alanlar için kullanılan
bir sıfat.

Aslı Farsça olan ve "ana babaya göre kızlarının kocası" anlamını taşıyan damad kelimesinin Osmanlı tarihi açısından terim değeri "hânedandan kız alan"dır. Daha çok İslâm öncesi kültürlerini sürdüren Orta Asya Türk-Moğol devletlerinde ise bu anlamda küregen / gürkan kelimesi kullanılmıştır (geniş bilgi için bk. Doerfer, TMEN, s. 340).

Kuruluş devrinde Osmanlı padişahları kızlarını genellikle Anadolu beyliklerinin şehzadelerine verirdiler ve bu evlilikler daha çok siyasî amaçlarla yapıldı. Anadolu birliğinin kurulmasından sonra ise hânedana mensup kızlar (sultanlar), vezirler, kaptanpaşalar ve öteki yüksek rütbeli devlet adamlarıyla evlendirilmeye başlandılar. Bunlarla evlenenlerin çoğu Enderun'dan yetişmiş devşirmelerdi.

Padişah kızını veya kız kardeşini evlendirmek isteyince sadrazama bir hatt-ı hümayun yazar, damad olacak kişinin nişan takımlarını göndermesini emrederdi. Bazan da sadrazamdan uygun bir damad için tavsiyede bulunmasını ister, sadrazamın gösterdiği adaylardan birini damadlığa kabul ederdi. Damad adayı fermanı alır almaz evliyse karısını boşar ve hemen hazırlıklara başlardı. Damadın ağırlık ve hediyeleri sağlayabilmesi için gerekirse hazineden para yardımı yapılır, çeyizler de hazineden karşılanırdı. Damad geline gönderdiği hediyelerden başka haremdekilere de armağanlar yollardı. Bu evlilikte genellikle sultanların rızası alınmazdı. Nikâhı şeyhülislâm kıyardı. Gözde sultanların nikâhı Dîvân-ı Hümayun'da, diğerlerinininki ise dârüssaâde ağasının odasında veya misafir odasında kıyılırdı. Gelinin vekili dârüssaâde ağası olur, büyük bir debede ve ihtişamla yapılan düğün törenini de o idare ederdi (bk. DÜĞÜN). Damadların yaşı genellikle sultanlarınkinden çok ileride olduğundan birçok sultanın genç yaşta dul kaldığı görülmüştür. II. Mahmud devrinden itibaren ise evlenme konusunda sultanlara da söz hakkı verilerek kendi tercih ettikleri kimselerle evlenebilmelerine imkân sağlanmıştır.

Padişah kızlarıyla evlenenlere damad, kız kardeşleriyle evlenenlere ise enişte denirdi. Fakat ikinci sıfatın kullanımı pek yaygın değildir. Damad sıfatı, padişah